

אדברה

בעד התנ"ך

גליון מס' 173

פרשת תרומה
תשפ"ד

בתנאי מפורש שזו תיקרא על שמי. ה'חפץ חיים' הקשיב להצעת הגביר הנדיב, ולאחר הרהור קל השיב לו, כוונתך בוודאי רצויה, ולוואי שירבו נדבנים כמותך בישראל, עם זאת איני מוכן לקבל את הצעתך הנדיבה, כיוון שאני מבקש לזכות את כל ישראל במצווה זו של הרמת נדבך לבניין הישיבה הקדושה.

דרך זו נמצאנו למדים מהכתוב בהקמת המשכן, 'מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנֵנוּ לְפָנֶיךָ יִתְּנֶנּוּ אֶת תְּרוּמַתִּי' (כה, ב), וכבר אמרו חז"ל, שבאותו זמן היה ביכולתו של כל אדם מישראל להקים את המשכן בכספו הפרטי, אולם הקדוש ברוך הוא ביקש לזכות במצווה זו את כל ישראל, והלכה פסוקה היא בשולחן ערוך, שאם רוצים לבנות בעיר בית כנסת, ויש במקום עשיר המוכן לנדב את כל הסכום הדרוש להקמתו, אין מקבלים זאת ממנו, כיון שצריכים לאפשר לכל בני העיר ליטול חלק במצווה. ואף אני סיים ה'חפץ חיים' אשתף אם ירצה ה' בבנין הישיבה שלי, 'כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנֵנוּ לְפָנֶיךָ לְזָכוֹת בְּמִצְוָה זוֹ אֵת הַרְבִּיּים.

גדר מעות לצדקה ואינו זוכר כמה נדר

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי (כה, ב)

במשנה (מנחות קו, ב) מבואר שהאומר 'הרי עלי כסף או זהב' לבדק הבית, ופירש המשקל ושכח כמה פירש, יביא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי, ופירש רש"י (ד"ה יביא) שיביא כל כך עד שיודע בעצמו שלעולם לא לכך נתכוין, והפוסקים דנו על פי זה לענין הנודר מעות לצדקה ואינו זוכר כמה נדר, או שנדר לתת לקופת פלוני של מעות לצדקה ואינו זוכר איזה קופה היא.

בחת"ם סופר (שו"ת, יורה דעה סימן רמ), דן באדם שעלה לספר תורה, ונדר לתת סכום מסוים לצדקה אחת מהחברה קדישא שבעיר, ובעיר זה היו כמה מיני חברא קדישא של צדקה, של עניי העיר ושל תלמוד תורה ושל קברנים ושל הכנסת כלה ושל ביקור חולים, ובשעה שנדר הזכיר את אחת מהם, ושכח איזו הזכיר, ועכשיו יש להסתפק אם מספק צריך לשלם לכולם, או שמא אינו צריך לשלם כלל, שלכל קופה יאמר שאם תביא ראיה שאותה הזכיר ישלם לה, או שמא יניח ביניהם את הסכום שנדר ויסתלק.

והנה בעניין דין ספק צדקה פסק **הרמב"ם** (הלכות מתנות ענים, פרק ח הלכה ג), שהנודר צדקה ולא ידע כמה נדר, יתן עד שיאמר לא לכך נתכוונתי. וכתב **בכסף משנה**, שדין זה נלמד מסוגיית הגמרא הנ"ל במי שנדר ופירש מעות להקדש ואינו זוכר כמה נדר, שצריך להביא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי. וכן פסק **בשולחן ערוך** (יורה דעה סימן רנח מסעיף ג). וכתב **בחת"ם סופר** שמכל מקום בנידון זה יש לדון, שכן אפשר שדין ספק צדקה לחומרא אינו אלא בגר יתום ואלמנה, ולא בשאר מתנות עניים, והדבר תלוי בטעמים שהובאו לדין זה בירושלמי (פאה פרק ד הלכה ז).

ולמעשה הוכיח ה'חת"ם סופר' שכל ספק צדקה חשוב כספק איסור, ולכן אם הוא מסופק אם חייב לתת צדקה או לא, חייב לתת מספק. ואם טוען בטענת וודאי שאינו חייב לתת, אינו צריך לתת, כיון שהמצווה שלו היא, והוא החייב בה במקום שהוא מסופק, וכשאינו מסופק אינו צריך לתת. ועל פי זה כתב, שבנידון זה שהוא עצמו מסופק לאיזו קופה התחייב לתת את הצדקה, צריך לתת לכל הקופות מדין ספק איסור לחומרא, עד שלא ישאר שום ספק בליבו. ואף זה דומה למבואר בסוגיית הגמרא הנ"ל שהאומר פירשתי ואיני יודע מה פירשתי יאמר מביא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי, וכיון שגם בספק צדקה הולכים לחומרא, אם כן דינו בזה כדין הקדש ממש. ומכל מקום אין כופים על זה אלא רק מורים לו שכך צריך הוא לעשות כדי לצאת מספק איסור.

מדוע דווקא במצות תרומת המשכן הקפידה התורה שתהא נעשית לשמה?

ויקחו לי תרומה (כה, ב)

כתב **רש"י**: 'לי - לשמי'. יש להקשות, מדוע מעכב חיוב ה'לשמה' במצות תרומת המשכן, הרי אמרו רבותינו (פסחים ג, ב): 'לעולם ילמד תורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', ובמה נשתנה מצות תרומת המשכן, שצריך היה להקפיד בה שתהיה מתחילה דווקא לשמה?

נאמרו בזה כמה תירוצים:

א. הבן יהוידע (סוטה כב, ב) חידש שרק במצוות שאדם מחוייב בהם נאמרה הלכה זו שיכול לעסוק בהם שלא לשמה, שסוף סוף אף כשאינו מתכוין בכוונה הרצויה הרי עושה מעשה מצוה שמחוייב בה, אך העושה מה שאינו מחוייב לשם כוונה זרה, הרי משתמש במה שאינו שלו לצורך קיום צרכיו, ובזה לא נאמר שיעשה שלא לשמה.

ולפי דבריו מיושב מה שפירש כאן רש"י, שתרומת המשכן היתה צריכה להיות לשם שמים, כי כל אחד היה נודב למשכן כנדבת ליבו, ולא היה חיוב כמה ליתן, וממילא הרי זה כעושה מצוה שאינו מחוייב בה שחייב להקפיד לעשותה לשמה דוקא.

ב. בספר רינת יצחק (על הפרשה עמוד שנד) כתב לבאר, מקור הדין שהוצרכו ליתן תרומת המשכן לשמה, על פי דברי **התוספתא** (מגילה פרק ב) אבנים וקורות שחצבן מתחילה להדיט אין בונין אותן בהר הבית, והיינו משום שכל עשיות המקדש צריכים שיעשה לשמה, לכך גם חציבת האבנים צריך להיות לשמה. וכתב שבדברי **הרמב"ם** (פרק א מהלכות בית הבחירה) מבואר שגם הבאת הממון נכלל במצות עשיית המקדש, ולפי זה גם נתינת הממון לבנין המקדש צריך להיות לשמה דוקא.

ג. בספר שערי שמחה תירץ, שמעשה המשכן היה לכפר על מעשה העגל, ובכל העבירות שבתורה אין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה, ובעוון עבודה זרה מצרף הקב"ה מחשבה רעה למעשה. ולכן במצות המשכן שבאה לכפר על עבירה של עבודה זרה, יש להזיהר על המחשבה שתהא נעשית לשמה.

ד. בקובץ יגדיל תורה (חלק לג, שנת תשי"ט) מתרץ על פי חידושו של **ההפלאה**, שבכל המצוות למרות שאינו מקיימן לשמה, אלא לשם הנאת כבוד וכדומה, אינו מתגאה בשעה שעוסק בתורה ובמצוות, אלא לומד ומקיים המצווה כדי שיכבודוהו אחר כך, ובזה מותר. מה שאין כן בצדקה שמתגאה בשעת נתינתה הרי זה אסור. ושזה כוונת **הסמ"ג** (הביאו הבית יוסף יורה דעה סימן רמז) שצריך הנותן לא להתפאר בצדקה שנותן, ואם מתפאר מענישין אותו.

ה. בספר חידושי תורה (לרבי יקותיאל זלמן אייטינגא) מתרץ, שרש"י בא למעט שלא יתן תרומה על מנת לקנטר חס ושלום, אבל אם נותן כדי שיכבדוהו וכדומה, הרי זה בבחינת מתוך שלא לשמה בא לשמה, וכמו שחילקו התוספות במסכת תענית (ז, ב).

ו. הנצי"ב מוולוז'ין (בפירושו ה'עמק דבר') תירץ, שכוונת רש"י שהלוקח ומקבץ צדקה מאחרים צריך לכוון בלקיחתו לשם שמים.

לאפשר לכל הציבור ליטול חלק במצווה

מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנֵנוּ לְבִנוֹת תְּקוּחוֹ אֶת תְּרוּמַתִּי (כה, ב)

בשעה שהחפץ חיים תכנן לבנות בניין חדש לשיבתו בראד'ין, בא אליו יהודי עשיר ואמר לו: הקב"ה זיכני בעושר רב, ורצוני להקים את כל בניין הישיבה בכספי,

מקור למנהג העמדת הבימה באמצע בית הכנסת

ושמעת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנורה נכח השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על צלע צפון (כו, לה)

כתב רש"י: 'ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שולחן למנורה'. החתם סופר (שו"ת 'חתם סופר' - אורח חיים, סימן כח) הצביע על דברי רש"י אלו, כאשר הופנתה אליו שאלה, אודות בית כנסת ישן שסתרוהו והרחיבוהו, וביקשו הגבאים להעמיד את הבימה שעליה קוראים בתורה בקדמת בית הכנסת, סמוך לארון הקודש, ולא באמצע - כפי הנהוג מאז ומתמיד, וטענתם בפייהם: באופן זה יהיה בית הכנסת מרווח ונאה יותר מאשר אם תעמוד הבימה באמצע.

ואכן, הרמב"ם פסק שיש לבנות את התיבה באמצע, כדי שישמעו כולם בשווה, וכן נפסק בטור, ובהגהת הרמ"א (אורח חיים סוף סימן קנ), וכל המשנה ידו על התחונה, אמנם בכסף משנה כתב ללמד זכות על אותם מקומות שבנו הבימה בסוף בית הכנסת, וכתב שדין זה של בניית התיבה באמצע נהג בזמנם, כאשר היה רוב עם ולא שמעו את הבעל קורא אלא מהאמצע, אבל בעוונותינו הרבים בקהילות קטנות ואנשים בהן מעט ישמעו גם מהבימה שבסוף בית הכנסת.

ועדיין לא מצאנו מקור לדין הרמב"ם והטור לבנות את בית הכנסת דווקא באמצע בית הכנסת.

ה'חתם סופר' מצא לכך מקור נפלא מסברא - המסתמך על דברי רש"י שלפנינו: מכיון שאנו מחזיקים את הבימה שבה קוראים פרשת הקרבנות כמו מזבח, ומפני כן מסובבים הבימה בחג הסוכות כמו שסבבו המזבח, ואותו המזבח שעמד בהיכל לפני ארון הקודש שהוא מזבח הקטורת היה עומד באמצע הבית - מכיון בית מנורה לשולחן, וכדברי רש"י לפנינו (וכמבואר ב"ס ובפוסקים) - על כן ראוי להעמיד גם את הבימה באמצע בית הכנסת, כדי לדמותו לבית המקדש בכל מה שאפשר, ואין לשנות במקדש מעט שלנו!

אך בשו"ת רב פעלים (חלק א יורה דעה סימן מג), נשאל בנידון כיוצא בזה, באשה שנדרה בעת צרה סך מה לצדקה, ואינה זוכרת לאיזה קופה התחייבה, אם אמרה לאבות העולם זיע"א, או ליחזקאל הנביא ע"ה, או לעזרא הסופר ע"ה או לרבי מאיר בעל הנס זיע"א, כי לקופות אלו רגילה לידור, ורק עתה שכחה למי מהם נדרה, ושואלת מה לעשות לצאת ידי חובתה. והביא דברי החתם סופר שכיון שספק איסור הוא צריך לתת לכולם עד שיצא הספק מליבו.

וכתב הרב פעלים, שנראה שכיון שאין לכל קופה עניים מבוררים, וגם יש מהפוסקים שסוברים שהמנדב מעות לקופה אחת של עניים יכול לשנותה לעניים אחרים, אף על פי שאין ההלכה כדעתם, מכל מקום באופן זה שנדרה ושכחה למי נדרה, תביא הסך לבית דין, והבית דין יחלקו הסך לקופות הללו שהיא מסתפקת בהם, כדין ממון המוטל בספק שיחלוקו. ובעת שהבית דין יתנו לממונים של כל קופה וקופה את חלק הקופה המגיע לפי החלוקה, יקחו מידם שטר מחילה על שאר הסכום על שם האשה הנודרת.

וכדברי הרב פעלים' כתב גם בעל תורת חיים (בשו"ת מחנה חיים, יורה דעה סימן מג), שאף אם ספק צדקה נקרא ספק איסור והולכים בו לחומרא, זהו דווקא כשיש ספק שמא חייב לתת יותר, אבל בנידון זה שאין שום ספק כלל אם נדר יותר ממאה זהובים, שהרי יודע כמה נדר, מסתבר שספק מעות צדקה כזה נידון רק כספק ממון והולכים בו לקולא. ואין להביא ראייה מסוגיית הגמרא הנ"ל שכשאינו יודע כמה נדר צריך להביא עד שיאמר לא לכך התכוונתי, שהרי בסוגיה שם מסופק הוא שמא התחייב סכום גדול, ולכן חייב לתת עד שיצא הספק מליבו, אולם כשיודע כמה נדר אלא שסופק הוא למי נדר לתת, אין צריך להחמיר ולתת יותר ממה שהתחייב, אלא מניח בין החברות את מה שנדר ומסתלק מהם, והם ישו עצמם זה עם זה. אך המחנה חיים (ד"ה וראיתי) חלק על סברא זו, וכתב שכיון שאם יעשה כן יתכן שלא יצא ידי חובת נדרו, שנדר לתת לחברה פלונית את הסכום ולא נתן לה, הרי זה ככל מי שסופק כמה התחייב לצדקה, שחייב לתת עד שיצא הספק מליבו.

קטע זה נלקח מהספר החדש אדברה בעדותך - חומש שמות. (הוצאת יפה נף)

קיום התורה רק על ידי אחדות ישראל

ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארבו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו (כה, י)

• מדוע עשיית הארון נאמרה בלשון רבים? •

שואל רבנו אור החיים הקדוש, מדוע בכל כלי המשכן נאמר לשון יחיד. ועשית שלחן, ועשית מנרת, ואת המשכן תעשה, ועשית את המזבח, ואף בעשיית הארון עצמו כשמצווה על עשיית פרטיו, מצווה בלשון יחיד, ובלשון נוכח. וצפית אותו, וצקת לו, ועשית בדי עצי שטים. אבל בצווי הכללי של עשיית הארון, אמר לשון רבים 'ועשו ארון עצי שטים' וצריך להבין מאיזה טעם שינה הכתוב לשונו?

וזה לשונו (כה, י): 'טעם שצוהו שישארו שנה ה' את דברו הטוב מכל הפלים שבכלם אמר ועשית שלחן ועשית מנרת וגו' ואת המשכן תעשה ועשית את המזבח עצי וגו', וגם בפירוש הארון עצמו גמר אמר בנוכח דכתיב וצפית אותו וצקת לו ועשית בדי וגו'.

ותירץ, וזה לשונו: 'אולי שצוהו שישארו גופה של תורה יכול להתקיים אלא בכללות כל ישראל ואין מציאות בעולם יכול עשות כל עקרי התורה, וזה לך האות אם הוא פהו הרי זה אינו מקיים נתינת כ"ד מתנות קנהה ופדיון בכור וכו', ואם הוא ישראל הרי אינו יכול לקיים מצות עשה שבהקרבנות ודיניהם אשר רבו מצות עשה שבהם, וכן לוי, ובכללות כל ישראל יקיימו כללות עקרי התורה, לזה אמר ועשו לשון רבים, ובשאר פרטי תקוני הארון אמר לשון יחיד, כי לתקן כלי התורה שהם לומדיה ועמליה והכנותיה יכולין להתקיים מאדם אחד'.

• כיצד דחה הרבי ממודו"ץ את בקשת הנציב העליון •

ועשית מנרת זָהָב טהור (כה, לא). מסופר: כאשר ביקר רבי שאול ידידיה אלעזר ממודו"ץ בפעם הראשונה בארץ ישראל, נתקבל לראיון אצל הנציב העליון סיר הרברט סמואל, הנציב ביקש ממנו שישתדל לעשות שלום ואחדות בין המפלגות הדתיות השונות שבישוב. אמר לו הרבי, מובא במדרש רבה (במדבר פרשה טו, י) כשאמר לו הקב"ה למשה 'ועשית מנורת זהב טהור' אמר לו: ריבוננו של עולם כיצד נעשה אותה, אמר לו: 'מקשה תיעשה'. ואף על פי כן נתקשה משה, הראה לו למשה, ועדיין נתקשה וכו'. ותמוה, תראה מי הוא התלמיד ומי מלמדו, ובכל זאת נתקשה משה בהבנת מעשה המנורה, אלא המנורה מרמזת ומסמלת את האחדות 'מקשה תיעשה', סוד האחדות, ובה נתקשה משה, כי לעשות אחדות בישראל אינו מן הדברים הקלים ביותר, סיים הרבי, ופנה לנציב ואמר: ומה שהיה קשה למשה רבנו, הוד מעלתו מבקש ממני?

יהיה רצון שבזכות האחדות בינינו, נזכה להשארת השכינה, ולביאת נואל צדק במהרה בימינו, אמן.